תנ״ך · ראשונים · רשב״ם · תורה

רשב"ם על ויקרא

רשב״ם

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רשב"ם על ויקרא

רשב״ם

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשבם-על-ויקרא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 5
פרק ד 6
פרק ה 7
פרק ו 8
פרק ז 9
פרק ט 10
פרק י 10
פרק יא 12
פרק יב 14
פרק יג 15
פרק יד 16
פרק טו 17
פרק טז 18
פרק יז 19
פרק יח 20
פרק יט 20
פרק כ 22
פרק כא 23
פרק כב 23
פרק כג 24
פרק כד 26
פרק כה 26
פרק כו 27
פרק כז 30

פרק א

פסוק א
ויקרא אל משה - לפי שכתב למעלה בסוף הספר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו' - לכך קראוהו הקב"ה מתוך אהל מועד, וכן פירוש המקרא: ויקרא אל משה מאהל מועד וידבר אליו לאמר. מאהל - מוסב על ויקרא - כמו: ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר. וישמע את הקול מדבר מאהל - מעל האהל שמע את הקול. ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה לאמר. כפל לשון של וידבר, כמו שפירשתי בפרשת נח, כאשר יאמר: דבר אל אהרן ואמרת. כן יאמר: וידבר למשה לאמר למשה.

פסוק ב
כי יקריב - כשיתנדב קרבן שאינו חובה, בשביל חטא.

פסוק ג
אם עלה - שהתנדב בלשון זה. ולפנינו מפרש ואם זבח שלמים.
לרצונו - אם זכר תמים יקריבנו ולפתח אוהל מועד אז יהיה לו לרצון. אבל בחולה ובעל מום כתיב: הירצך או הישא פניך. וכן: ומנחה לא ארצה מידכם.

פסוק ה
והקריבו - קבלת הדם והולכתו כדי לזורקו על המזבח. וגם רבותינו כך פירשוהו.
אשר פתח אהל מועד - ולא מזבח שבתוך אהל מועד.

פסוק ח
הפדר - חלב.

פסוק ט
וכרעיו - רגליו

פסוק טו
ומלק - חכמים פירשו היאך, מדכתיב: ומלק את ראשו - ולא כתיב ומלק אותו, כמו שכתוב: ושחט אותו. פירש דונש: כי ראיה הוא לדברי רבותינו שראו עבודת בית המקדש, כי הוא חותך בצפורנו שדרה ומפרקת מאחריו, עד שמגיע לצואר ויורד וקוצץ עד שמגיע לסימנין וקוצצן.
ונמצה - בדבר רך ראוי לומר כן, כדכתיב: את קובעת כוס התערלה שתית מצית. אך שמריה ימצו.

פסוק טז
מראתו - כמו: ושמתיך כראי. הוי, מוראה ונגאלה. ענין טנוף המה. ותרגומו: זקפיה. והוא כריעי וזבל.
בנצתה - גם הנוצה עם הזפק.

פרק ב

פסוק א
מנחה - כבר פירשתי לשון דורון בבראשית. מגזרת נחה את העם.

פסוק ב
מלא קמצו - חכמים פירשו במסכת יומא: שקומץ בשלוש אצבעותיו האמצעים.
אזכרתה - לשון זכר רגיל, לומר בלבונה מפני הריח העולה. וכן כתיב: מזכיר לבונה. וכן: והיתה ללחם לאזכרה. מיני מנחות הכתובות כאן מפורשים במנחות, מנין חלותיהם וכמה לבונה וכמה שמן בכל אחת ומהו מחבת ומה היא מרחשת. מרחשת - כלי עמוק ומעשיה רוחשין, אבל מחבת אינו עמוק וכולן באות מצה, כמ"ש: בצו את אהרן.

פסוק יא
וכל דבש - פירות האילן תמרים קרויין דבש.

פסוק יב
קרבן ראשית - שתי הלחם בעצרת הקרוין מנחה חדשה. ובכורי פירות המפורשים בכי תבא.
תקריבו אותם לה' - בעזרה תביאו אותם לתנופה ולא לקרבן המזבח.

פסוק יד
ואם תקריב - לכשתקריב מנחת העומר.
גרש - כמו: ויגרס בחצץ שיני - טחון ברחים של גרוסות.

פרק ג

פסוק א
שלמים - מאחר שאינו לשון עולה אינו כליל אלא לשון שלמים. שמשמע לשון נדר וצריך לשלם את נדריו שהוא לשון תשלומים, אז יהא דינו כמו שמפרש והולך. ורבותינו פירשו: לשון שלום, שהכל זוכין בו: אימוריו לגבוה, חזה ושוק לכהנים, בשרו נאכל לבעלים.

פסוק ד
היתרת - שמייתר וגדל על הכבד.

פסוק ט
לעומת העצה - הכליות - חכמים פירשו בשחיטת חולין היאך מסירין אותה.

פסוק יז
בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו - אפילו בכל מושבותיכם שנאכלין חולין ואיך שם קרבן וחלב ודם למזבח.

פרק ד

פסוק ב
אשר לא תעשינה - בכל חייבי כריתות שהם בלא תעשה פירשו חכמים בכריתות ובהוריות חוץ מפסח ומילה שהם מצות עשה.
מאחת מהנה - פירשו חכמים: מקצת של אחת מהנה, כגון שם משמעון.

פסוק ג
לאשמת העם - חכמים דרשו: הרי משיח כציבור בהוריות. אך לפי הפשט: משמע לפי שבכהנים נאמר: יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל - וכל שכן כהן גדול שהוא מומחה לרבים. אם כהן משיח יחטא, בהוראתו גם להחטיא את העם עמו, והקריב על חטאתו וגו'.

פסוק יב
אל שפך הדשן - דכתיב בצו את אהרן.

פסוק יז
את פני פרכת - לפי הפשט: את פני פרוכת הקודש, פרכת המבדיל בין הקדש ובין קדשי הקדשים, ומה שפירש שם פרכת הקדש, משמע שיהיו ההזאות כנגד אמצעית הפרוכת מבחוץ שכנגד ארון הקודש שמבפנים.

פסוק כב
אשר נשיא יחטא - כמו: ואשר נתן כתר מלכות בראשו. כמו: וכתר מלכות אשר נתן בראשו.
מצות ה' אלהיו - כלומר, אם ירא שמים הוא ולא במזיד אלא בשוגג.

פסוק כג
או הודע - כמו אם הודע. כך רגילין לפרש. ואני אומר: או הודע על ידי אחרים.

פסוק כה
מזבח העולה - החיצון ולא הפנימית כמשיח וציבור.

פסוק לה
כאשר יוסר חלב הכשב - חלבו האליה תמימה לעומת העצה.

פרק ה

פסוק ב
ונעלם ממנו והוא טמא ואשם - על ששכח שהוא טמא ונכנס למקדש, או אכל קודש ששניהם במזיד בכרת.

פסוק ג
והוא ידע ואשם - שנודע לו עכשיו שהוא טמא ויודע שהוא אשם.

פסוק ח
ולא יבדיל - סימן אחד מולק ולא שנים.

פסוק ט
והזה מדם החטאת - אוחז בגוף ומזה מרחוק והנשאר ימצה, אבל עולת העוף אין בו הזייה אלא ונמצא דמו.

פסוק יג
מאחת מאלה - על אחת מג' עבירות אלה.
ושמעה קול אלה - ושבועת ביטוי וטומאת מקדש וקדשיו.

פסוק טו
מקדשי ה' - נהנה מן הקדש וזהו אשם מעילות.

פסוק טז
ונתן אותו לכהן - את איל אשם יתן לכהן לכפר בו.

פסוק יז
ולא ידע ואשם - באשם תלוי מדבר, כמו שנאמר: על שגגתו אשר שגג.

פסוק יח
והוא לא ידע - כשנתחלף לו חלב בשומן ואכלו ולא ידע שיש כאן חלב, אבל לבסוף כשהוא שמע שספק חלב ספק שומן אכל. והביא איל תמים מן הצאן לאשם. עד שיודע שודאי חלב אכל יביא חטאת.

פסוק כא
וכחש בעמיתו וגו' - אשם גזילות בפרשת זו.

פסוק כד
ביום אשמתו - כשיתודה לשוב מחטאתו על אחד מכל האמורים למעלה, פיקדון או גזל או עושק או אבידה.

פרק ו

פסוק ב
זאת תורת העולה - כל הקורבנות האמורים בפרשת ויקרא, חוזר וגומר כל דיניהם.
היא העולה - הנקטרת ביום, כדכתיב: ביום זבחכם - ביום הקריבו את זבחו.
כל הלילה - תגמר הקטרתה.
ואש המזבח תוקד בו - בלילה כמו ביום.

פסוק ג
מדו - כמו: בנו [ציפור] בנו [בעור] ומדיו קרועים לשון בגדים.
והרים את הדשן - [תרומת הדשן] היא זו מצותה בכל יום [קודם] לתמיד של שחר, אבל והוציא את הדשן - הוא לזמן מרובה לפנות את המזבח מרוב דשן שעליו.

פסוק ט
בחצר אהל מועד - בעזרה ולא בירושלים.

פסוק יא
יקדש - קודם הנגיעה יהיה טהור.

פסוק יג
זה קרבן אהרן ובניו - לפי הפשט: בני אהרן הכהנים הגדולים העומדים תחתיו. וחכמים דרשו: על כהן הדיוט, כשעושה עבודה ראשונה צריך חינוך במנחה.

פסוק יד
מרבכת - לפי ענינו רכה בשמן לפי שהיה מאפה תנור צריך להרביכה בשמן.
תפיני - לשון אפייה, אלף חסירה. והרבה יש. לא יהל שם ערבי - לא יאהל. וימש חשך, כמו ויאמש.

פסוק כ
תכבס - שלא יהא נאמר כנותר שבשריפה.

פסוק כג
וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' - חטאות הפנימיות. פר כהן המשיח, ופר העלם דבר של צבור, ופר ושעיר של יום הכפורים, ושעיר עבודת כוכבים, כל אלו ה' כתיב בהם מתנות לפנים בהיכל על הפרכת ומזבח הזהב. וזהו פשוטו.

פרק ז

פסוק י
וחרבה - מנחת חוטא ומנחת סוטה.

פסוק יב
אם על תודה - שנדר בלשון תודה ולא הזכיר לשון שלמים. וסתם תודה מביא קרבן על שניצל מצרותיו, כמו שאמרו חכמים: ארבעה צריכין להודות. ורבותינו פירשו: כל החלות ארבעים הם ופירשו שמנן כמה, וכמה עשרונים

פסוק טז
ואם נדר או נדבה - שאמר הרי עלי שלמים, שזהו לשון נדר ותשלומים כמו שפירשתי למעלה. כלומר, שאינו תודה אלא נדר.
ביום הקריבו - ביום שהקריב הוא כבר את זבחו, יאכל לאחר הקרבה.

פסוק יח
ואם האכל יאכל - חכמים עקרוהו מפשוטו. ופירשוהו במחשב לאכול מזבחו ביום השלישי באחד מד' עבודות: שחישב בשחיטה, או בהולכת הדם, או בקבלה, או בזריקה.

פסוק יט
כל טהור יאכל בשר - טהור.

פסוק כה
מן הבהמה אשר יקריב - ממין אותה הבהמה אשה לה' - ואפילו חולין.

פסוק כו
בכל מושבותיכם - אף על פי שודאי הן חולין בגבולין.

פסוק לה
זאת משחת אהרן [ומשחת] בניו - שכר משחת אהרן ובניו כמו שנאמר בצו את אהרן: עור העולה, בשר חטאת ואשם, לחמי תודה, וחזה ושוק של שלמים, והנותרת מן המנחה.

פרק ט

פסוק א
ויהי ביום השמיני - למילואים שהוקם המשכן ונתחנכו כבר אהרן ובניו לעבודה.

פסוק ד
כי היום ה' נראה - ויוציא אש מן השמים להקטיר קורבנות

פסוק יג
ויקטר על המזבח - שם אותם על המזבח ובבא אש [של] מעלה, נקטר.

פסוק כג
ויבא משה ואהרן אל אהל מועד - להתפלל שתרד האש.
וירא כבוד ה' אל כל העם - כיצד?

פסוק כד
ותצא אש מלפני ה' - מבית קודש הקדשים דרך מזבח הזהב להקטיר קטורת, שהוא קודם להקטרת תמיד, כדאמר במסכת יומא. ושם מצא בני אהרן אצל מזבח הזהב ושרפם ואח"כ יצא ובא לו על המזבח ותאכל על המזבח את העולה ואת השלמים.

פרק י

פסוק א
ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא - קודם שיצא האש מלפני ה' כבר לקחו איש מחתתו להקטיר קטורת לפנים על מזבח הזהב, שהרי קטורת של שחר קודמת לאיברים ונתנו בהן אש זרה אשר לא צוה אותם משה ביום הזה, שאף על פי שבשאר ימים כתיב: ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח - היום לא צוה ולא רצה משה שיביאו אש של הדיוט, לפי שהיו מצפים לירידת אש גבוה ולא טוב היום להביא את זה, כדי להתקדש שם שמים שידעו הכל כי אש באה מן השמים, כמו שאמר אליהו: ואש לא תשימו - לפי שהיה רוצה לקדש שם שמים בירידת האש מלמעלה.

פסוק ב
ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם - והוא ותצא אש של פסוק ראשון. כמו שפירשתי אצל וישב משה את דברי העם. וכן: וישב את הכסף לאמו, שכתוב ב' פעמים בפסל מיכה ששניהם אחד הם. אף כאן ב' הפסוקים אחד הם. כשיצא האש ותאכל את השלמים של מזבח החיצון, כשלקחו בני אהרן והקריבו אש זרה על המזבח הפנימי.

ותצא אש מלפני ה' - להקטיר קטורת לפנים תחלה ופגעה [ב]בני אהרן שם ומתו, ואח"כ יצאה משם ובאה אל מזבח החיצון ותאכל את העולה.
וימותו לפני ה' - ומיד כששמע אהרן היה רוצה להניח העבודה ולהתאבל על בניו.

פסוק ג

ויאמר משה אל אהרן - אל תתאבל ואל תבכה ואל תחדל מן העבודה, כי הדבר הזה אשר אני אומר לך: הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש - בכהנים גדולים הקרובים אלי לשרתני אני רוצה להתקדש ולא שיתחלל שמי ועבודתי, שכן אמר לי הקב"ה: והכהן הגדול מאחיו וגו' את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם. ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו. הא אם לא יצא קידש. ואין מוקדם ומאוחר בתורה, ולכך אל תניח העבודה שאתה כהן גדול ולא תצא ולא תחלל, אלא יתקדש הקב"ה ועבודתו על ידך.
ועל פני כל העם אכבד - זהו כבוד השכינה, שרואה בניו מתים ומניח אבלו בעבודת בוראו.
וידום אהרן - מאבלותו ולא בכה ולא התאבל, שכן כתיב ביחזקאל: בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה וגו' האנק דום מתים אבל לא תעשה.
אף כאן וידום - ממה שהיה רוצה להתאבל ולבכות. וזה מוסר ואמיתת פשוטו. אבל האגדה שאומרת: שהיה מנחמו משה לאהרן על שאמר לו הקב"ה: ונקדש בכבודי - וסבור הייתי או אני או אתה, עכשיו תדע שהם גדולים ממני וממך, אין זה לפי הפשט וכי היה מבשר הקב"ה למשה: עשו לי משכן - ובו ביום ימותו הגדולים שבכם?!

פסוק ו

ראשיכם אל תפרעו וגו' - כך אמר לאלעזר ולאיתמר, אף על פי שכהנים הדיוטים אתם ואין אתם מצווים בפריעת ראש ובפרימת בגדים, כי בכהן גדול כן ולא בהדיוט, הרי אתם היום ככהן גדול לדורת. למה? -

פסוק ז

כי [שמן] משחת ה' עליכם - אתם נמשחים מחדש עם אביכם ובכהן גדול כתוב טעם זה: ראשו לא יפרע וגו' ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו. כי ינזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה'.

פסוק י

ולהבדיל ולהורות - כמו שאמרו חכמים: שיכור אל יורה.

פסוק טז
ואת שעיר החטאת - חכמים פירשו: בשעיר של ר"ח שהוא קדשי דורות, אבל שעיר העדה ושעיר נחשון נאכלו.

פסוק יז
לשאת את עון העדה - טומאת מקדש וקדשיו, כמפורש בשבועות.

פסוק יח
הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה בהיכל - שכל חטאת הפנימיות נשרפין כמו שכתוב: וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף, אבל זו חטאת חיצונה היא.

פסוק יט
הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם - היא העולה והחטאת של אהרן ובניו שכתוב למעלה: קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים - והבנים סייעו לאהרן בקבלת הדם כאמור למעלה. וכן אמר אהרן: למה קצפת על בני הלא היום הזה הקריבו אני ובני קרבנותינו שנתחנכו בהם לעבודה ובתוך הגדולה הזאת באה לנו צרה גדולה.
ותקראנה אותי כאלה - והאיך אוכל חטאת של קדשי קדשים ביום הזה שנתקלקל ונתערבה שמחתנו?! דוגמת עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה.

פרק יא

פסוק א
לאמר אליהם - למשה ולאהרן.
למשה ולאהרן - ומזה יש להוכיח על כל לאמר הכתוב, בוידבר ה' אל משה - כי פירושו לאמר למשה, ולפי שלמעלה נתייחד הדבור לאהרן לבדו, נאמר כאן לאמר אליהם לשניהם.

פסוק ג
מפרסת פרסה - ציפורן אחד כעין מנעל ולא צפרנים, בכל אצבע כארנבת ושפן.
ושסעת שסע - מובדלת הפרסה לשנים ולא פרסה אחת שלימה כסוס וחמור. ולפי פשוטו של מקרא ותשובת המינים: כל הבהמות והחיות והעופות הדגים ומיני ארבה ושרצים שאמר הקב"ה לישראל מאוסים הם ומקלקלים ומחממים את הגוף ולפיכך נקראו טמאים. ואף רופאים מובהקים אומרים כן. ואף בתלמוד עכו"ם שאוכלים שקצים ורמשים חבול גופייהו.

מעלה גרה - מעלת את מאכלה בגרגרת לאחר אכילתה.

פסוק ח
ובנבלתם לא תגעו - בשעה שאתם צריכים ליגע בקודש או לאכול קודש, כדכתיב: כל הנוגע בהם יקדש - יקדש את עצמו. גם בכלי שרת, גם במזבח, גם בבשר חטאת, בכולם כתיב: כל הנוגע בהם יקדש - יקדש ויטהר תחלה, שאם נגע בנבלה או בשאר טמאות הכתובות בתורה יקדש ויטהר ויטבל תחלה קודם נגיעתו בקודש.

פסוק כ
ההולך על ארבע - כעין דבורים.

פסוק כא
לנתר - כתרגום ויתר גוים. כמו וינתר. כמו וַיִּפֶּל מן נפל.

פסוק כד
ולאלה תטמאו - אם תגעו בנבלתם. ומפרש והולך בהמות טמאות.

פסוק כו
הבהמה - אף על פי שהיא מפרסת פרסה, אבל שסע אינה סדוקה כגון סוס וחמור. וגרה איננה מעלה - כל הנוגע בהן - בין מתים בין שחוטים [יטמא]. וכאן לא פירש במותם, אבל בבהמה טהורה כתב לפנינו: וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה וגו' - דוקא מתה, אבל שחוטה טהורה ואפילו טריפה.

פסוק כז
על כפיו - כגון הדוב והכלב.

פסוק כח
והנושא - מסיט ממקומו אף על פי שלא נגע, אבל אם טענוהו נבילה על כתיפו ולא נגע ולא זז ממקומו אינו טמא. וכן שנינו במסכת זבים. ואפילו מת מוטל על המטה ותחתיו נייר המפסיק בין המת לכלים שתחתיו טהורים הם, שמת אינו מטמא אלא במשא שהוא היסט, וכן שנינו שם. ובתרגום ירושלמי מתורגם: נושא מסיט.

פסוק לב
מכל כלי עץ - ולא כלי אבנים ולא כלי אדמה.
שק - טלית של נוצת עזים.
אשר יעשה מלאכה בהם - ולא תשמיש כיסוי, שאין עושין בתוכם כלום.

פסוק לד
אשר יבא עליו מים יטמא - מי שרוצה לתת טעם במצות לפי דרך ארץ ולתשובת המינין, לא הזקיק הקב"ה טומאה למיני אוכלים ומשקין, עד שתיקנם לצורך מאכל ונתינת מים, היא תחילת תיקונם ועיקר חשיבותם לצורך אכילה.

פסוק לו
אך מעין ובור - לפי הפשט: אין מקבלין טומאה מים המכונסים בקרקע, אלא כמו שפירש למעלה: וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא.

פסוק לז
אשר יזרע - בקרקע, טהור [הוא] - כל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה.
זרע זרוע - זרע של זרעונים. וכמו: ויתנו לנו מן הזרועים - בדניאל לשון רבים. זרוע לשון יחיד.

פסוק לט
וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה וגו' - אבל אם נשחטה אינה נבלה ואפילו נמצאת טריפה, אבל בנבלת בהמה טמאה לא הזכיר בה מיתה, לפי שאפילו אם נשחטה היא נבלה ומטמאה. וחכמים דרשו:
מן הבהמה - מקצת בהמה מטמא ומקצתה אינה מטמאה. זו טריפה ששחטה טהורה מידי נבלה.

פסוק מ
והאוכל מנבלתה - פירשו חכמים: שיעור הוא, שאם נושא שיעור אכילה או נוגע טמא. וזהו כזית. ולפי הפשט: אוכל טמא אף על פי שלא נגע בידיו, כמו שכתוב: נבלה וטריפה לא יאכל לטמאה בה.

פרק יב

פסוק ב
אשה כי תזריע - כי תתעבר בין זכר בין נקבה. אם זכר תלד, יהא דינו כך. ואם נקבה תלד, כך וכך דינה כולל ואח"כ מפרש.
[וטמאה] שבעת ימים - אפילו לא ראתה דם.
כימי נדת דותה - כימי ריחוק חלייה המפורש לפנינו, ע"י ראיית דם טמא ראיית דם לידה.
נדה - לשון נדוד ומרוחק מבעלה.

דותה - לשון חולי. כמו: לבי דוי.

פסוק ד
בדמי טהרה - שאינו דם נידות. פשוטו כמאן דאמר: שני מעיינות הן. זה של ל"ג ימים מעיין טהור הוא.

פסוק ז
וטהרה - לאכול קדשים. כך פירשו חכמים, כי מחוסר כפורים הוא אוכל תרומה מבערב, כשהעריב שמשו. אבל בקדשים איו אוכל עד לאחר כפרה.

פרק יג

פסוק ב
אדם כי יהיה בעור בשרו - כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהן וחשבון הסגרם ושערות לבנות ושער שחור וצהוב, אין לנו אחר פשוטו של מקרא כלום ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם, אלא המדרש של חכמים וחקותיהן וקבלותיהן מפי החכמים הראשונים הוא העיקר.
כי יהיה בעור בשרו - לפי שלפנינו יאמר: כי יהיה בו נגע בראש או בזקן, הוצרך כאן לומר: בעור בשרו.
שאת - לשון גובה. שאינה לבנה כל כך כבהרת, אבל הבהרת לבנה היא, כדכתיב: בהיר הוא בשחקים - ונראית עמוקה יותר (מבהרת) [צ"ל מעור/משאת] כמראה חמה עמוקה מן הצל.
ספחת - טפילה לשאת. או טפילה לבהרת. תולדת [ל]שאת. וגם יש תולדה לבהרת להצטרף עמה, כדכתיב: ספחני נא אל אחת הכהונות - לשון טפילה וצירוף. כך פירשו חכמים.
לנגע צרעת - שיהיה מקום הנגע בשר לבן, כדכת' מצורעת כשלג. כך נקרא הנגע כשהוא לבן.

פסוק ג
ומראה הנגע עמוק - לבן.

פסוק ד
ועמוק אין מראה - שאינו לבן כאחד ממראות נגעים המפורש במסכת נגעים.

פסוק ח
צרעת היא - ומוחלט הוא וישב בדד עד שיתרפא ויביא צפרים.

פסוק ט
נגע צרעת - שיהיה מקום הנגע בשר לבן, כדכתיב: מצורעת כשלג, כך נקרא הנגע כשהוא לבן.

פסוק י
ומחית בשר חי - לא כמו מבושל, כי אם חי שגדלה חתיכת בשר בתוך הנגע.

פסוק יח
שחין - פירשו רבותינו: שבא על ידי חמימות מלקות שהכוהו, אבל שחין של מכות אש, הוא שבא ע"י חמימות אש.

פסוק ל
נתק - צרעת במקום שער קורא נתק, שע"י כך מתנתק השער.

פסוק לא
ושער שחור אין בו והסגיר - שאם היה בו שער שחור הרי הוא טהור לגמרי ואין צריך הסגר, שכך כתוב לפנינו: ושער שחור צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן.

פסוק נא
צרעת ממארת - כמו: סלון ממאיר וקוץ מכאיב. וכן: המארה והמהומה - לשון קללה וחסרון.

פסוק נה
פתחת - לשון מארה שמפחית ומחסר.

פרק יד

פסוק ז
והזה שבע פעמים - על אותו המטהר מצרעתו.

פסוק יא
ואותם - הכבשים.

פסוק לז
שקערורות - מין אחד מן המראות הוא שחבריו מוכיחים עליו.
ירקרקות אדמדמות - כמו שמצינו אמוצים ברודים בתרי עשר, בזכריה מיני מראות.

פסוק מא
יקציע - יקליף, כמו: יעשהו במקצעות. ובתלמוד: המקצע מכולן טפח.

אשר הקצו - הקצות את הבית מחטופי פעל הה"י הוא. מן קצה יאמר הקצו. ויש לומר: שפתרונו לשון קיצוע מדכתיב: אחרי הקצות את הבית - נמצא שהקיצוע קרוי הקצות שהרי הלשון כתוב למעלה: ואת הבית יקציע.

פסוק נו

ולבהרת - ה"י א"ח ה"ע גורמת להפוך את התיבה באתנחתא וסוף הפסוק. מן בַּהֶרֶת בָּהָרֶת. השעיר הַחַי באתנחתא השעיר הֶחָי. כזה וכזה תאכל הֶחָרֵב. וכבסו בגדיהם וְהִטָּהֲרוּ בלא אתנחתא.

פרק טו

פסוק ב

זב מבשרו - רבותינו פירשו: מראה זוב ומראה קרי.

פסוק ג

רר בשרו את זובו - כמו: יורד רירו על זקנו, כלומר: אם מריר ומטפטף בשרו את זובו. שהזוב קלוש כעין קרי.
או החתים - שהוגלד ומידבק על הבשר.

פסוק ד

אשר ישכב עליו - אפילו הוא תחת האבן שלא נגע בו כלל. כללו של דבר: זב וזבה ונידה כולם מטמאין מה שתחתיהם טומאה חמורה לטמא אדם ובגדים. אם הכלים שתחתיו מיוחדין לישיבה אע"פ שלא נגע בהם כלל.

פסוק יא

וידיו לא שטף במים - הזב לא טבל. כך דרשו חכמים. ולי נראה לפי פשוטו: לפי שאמר למעלה: רר בשרו את זובו, או החתים בשרו מזובו - שהוגלד ונדבק על בשרו, לכך דבר לשון נקייה: וידיו לא שטף במים - שאם לא שפשף יפה את בשרו וגם פי האמה שהחתים כמפורש במסכת נדה, אף על פי שטבל עדיין טמא הואיל ולא שפשף יפה קודם טבילה וכל הנוגע בו יטמא. ולפי שדרך פי האמה הזוב יוצא וצריך שישפשף, דיבר לשון שטיפת ידיו למשל כעין מה שכתוב אצל זונה: אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און. וכן: אך מסיך הוא את רגליו. לפי שמדבר על יציאת חוץ, אף כאן שטיפת ידים על מקום יציאת הזוב מאותו מקום. וגם לשון שטף מוכיח שהוא להעביר לכלוך שום דבר ממקומו. כמו: ומורק ושוטף במים - להעביר שומן של חטאת שבכלי. וכן: מים כבירים שוטפים. וכן: תשטף ספיחיה עפר ארץ. אף כאן להעביר את הזוב שעל בשרו.

פסוק יט
דם יהיה זבה - אדמימות מטמא בה ולא לובן כזוב ושכבת זרע שהם לבנים.

פסוק כג
ואם על המשכב הוא וגו' - השוכב או היושב על מדרס שלה אף על פי שאינו נוגע בו, בנוגעו בו יטמא עד הערב. כלומר או אפילו נוגע במרכב יטמא עד הערב ולא יטמא לטמא בגדים. שהמרכב חלק מגעו ממשאו, שהנושאו מטמא אדם לטמא בגדיו ולא הנוגע מטמא אלא האדם בלא בגדיו.
ואשר היא יושבת עליו - פירשו חכמים: במרכב.

פסוק כד
אשר ישכב עליו יטמא - לטמא אוכלין ומשקין. תחתונו של בועל נדה כעליונו של זב, בפרק בנות כותים.

פסוק כה
בלא עת נדתה - לאחר ימי נדתה. כמפורש במסכת נדה אין אשה קרויה זבה להביא קרבן אלא לאחר שבעת ימי נדה בין אם תראה ג' ימים רצופים בתוך אחד עשר יום [בין] בתחילתן בין בסופן צריך שבעת ימים נקיים רצופים וקרבן בשמיני.

פרק טז

פסוק א
אחרי מות - הזהיר את אהרן שלא ימות בבניו על ביאת מקדש שלא כדת.

פסוק ב
כי בענן אראה על הכפרת - לפי פשוטו שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפורת, כדכתיב: ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים - ואם יראה הכהן ימות. לפיכך כשנכנס ביום הכיפורים צוהו הקב"ה להקטיר קטורת בפנים תחילה להחשיך את הבית בענן הקטורת ואח"כ יביא דם הפר ודם השעיר.

פסוק ו
והקריב אהרן - בעזרה את פר החטאת.
אשר לו וכפר בעדו - יתוודה עליו מיד. ולפי הפשט יביאנו בעזרה, כדי להקריב אותו לכפרה, כמו שמפרש לפנינו: ושחט את פר החטאת אשר לו.

פסוק י
לשלח אותו לעזאזל המדברה - לפי פשוטו: לשלח אותו חי אל ההרים אשר במדבר, כמו שמצינו בצפורי מצורע: ושלח את הצפור החיה על פני השדה - לטהרו מטמאתו, אף כאן לטהר את ישראל מעונותם משלחו אל המדבר והוא מקום מרעה הבהמות, כדכתיב: וינהג את הצאן אחר המדבר. ובתלמוד: מדבריות ביתיות. במס' ביצה.
לעזאזל - למ"ד יתירה בלמ"ד בית ארבאל שהוא מלשון וארב לו. וכן מ"ם של ריקם וחנם יתירה לתיקון פעולה כמו נו"ן של שגעון ועצבון ועשרון. [ולפנינו קורא המקום שמשתלח שם השעיר ארץ] גזרה - ארץ חרבה שאין בה שום תבואה, שהיא גזורה ונכרתת מכל טוב.

פסוק כא
ביד איש עתי - איש הבקי בדרכים ובמדבריות ורגיל בכל עת ששולחין אותו.

פסוק לב
וכפר הכהן אשר ימשח אותו - לפי שאמר: בזאת יבא אהרן - ואם אין אהרן תהיה עבודת יום הכיפורים בכהן המשיח תחתיו.

פסוק לד
ויעש אהרן - כשהגיע יום הכיפורים - כאשר צוה ה' את משה.

פרק יז

פסוק ד
דם יחשב לאיש ההוא דם שפך - חיוב מיתה, יחשב משמים לאיש ההוא אותו דם ששפך בשעת שחיטת חוץ.

פסוק ה
אשר הם זבחים על פני השדה - ויש מהם שטועים לשעירים ולא לשמים.

פסוק יג
וכסה בעפר - כי אז לא יהא ראוי לאכילה.

פסוק טו
אשר תאכל נבלה - אפילו קטן יטמא.

פסוק טז
ונשא עונו - אם יאכל קודש או נכנס למקדש.

פרק יח

פסוק ה
וחי בהם - אבל אם לא יעשה - ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם.

פסוק ט
מולדת בית או מולדת חוץ - פנויה, כך נראה בעיני לפי פשוטו.

פסוק יח
לצרור - כמו: וכעסתה צרתה. שתי נשים לאיש אחד נקראו צרות זו לזו.

פרק יט

פסוק ב
קדשים תהיו - מפני שהרבה מצות הוזהרו להתקדש ולשמור.

פסוק ג
ואת שבתותי תשמרו - כשם שבעשרת הדברות נאמר כיבוד ואם אצל שמירת שבת, שהושוו כבודם לכבוד המקום, אף כאן סמכן הכתוב לפי פשוטו.

פסוק ה
לרצונכם - שיהא תמים לסמיכה ולכל משפטיו של קרבן וכמו שמפרש והולך.

פסוק ז
ואם האכל יאכל - במחשב לאוכלו חוץ ממקומו פירשו חכמים.

פסוק י
לא תעולל - פאה משמע כדכתיב: עולל יעוללו כגפן.

פסוק יא
לא תגנבו - ממון.
ולא תכחשו - כפירת הממון המופקד בידו, כדכתיב: וכחש בה.
ולא תשקרו - ממון שהלוהו.

פסוק יב
ולא תשבעו - אפילו בלא כפירת ממון.

פסוק יג
לא תעשק - עושק שכר שכיר ומטי גר.
ולא תגזול - כעין ויגזול את החנית מידו.

ולא תלין - שכיר לילה.

פסוק יד
לא תקלל חרש - בהווה דבר הכתוב. וטעמו ברי"ש כי משקל דגש הוא. כמו עִוֵּר גִּבֵּן.

פסוק טז
לא תלך רכיל - המחזר בעיירות מהלך לומר לשון הרע מזה אל זה. ותרגום: לא תיכול קורצין. לא תכריז רכילות. וכן בדניאל: אכלו קורציהון דיהודאי. הכריזו. וכן: ירעם משמים מתורגם: אכלי מן שמיא. לשון השמעת קול.
לא תעמוד על דם רעך - לא תעמוד מנגד, אלא ניתן להצילו בנפשו של רודף.

פסוק יז
לא תשנא את אחיך בלבבך - אם גמלך רעה לא תתראה לפניו כאוהב. ובקרבו ישים אורבו לא טוב, אל תשנאהו בלבך אלא -
הוכח - תוכיחהו על מה שעשה ומתוך כך יהיה שלום.
ולא תשא עליו חטא - בלבבך.

פסוק יח
לא תקום - לגמול לו רעה תחת רעה.
ולא תטר - אפילו בלבבך אלא עבור על מדתך.
ואהבת לרעך כמוך - רעך הוא אם טוב [הוא], אבל לא אם הוא רשע, כדכתיב: יראת ה' שנאת רע.

פסוק יט
בהמתך לא תרביע כלאים - לפי דרך ארץ ותשובת המינין: כשם שצוה הכתוב שכל אחד ואחד יוציא פרי למינהו במעשה בראשית, כך צוה להנהיג את העולם בבהמות בשדות ואילנות וגם בחרישת שור וחמור, שהם שני מינים. וגם בצמר ופשתים, אחר שזה מין בהמות וזה מין קרקע וגידוליו. ולמינים אמרתי: הצמר צבוע והפשתן אינו צבוע וקפיד בבגד של שני מראות והודו לי.

פסוק כ
נחרפת - מסורה ומיוחדת לעבד עברי: אם אדוניו יתן לו אשה. ודומה לו: עם חרף נפשו למות מסר נפשו. וגם בתרגום.
לא נפדתה - שאינה משוחררת ואיננה כאשת איש לידון בחנק.
בקרת תהיה - כמו: לא יבקר הכהן, כן פתרוהו דונ"ש ומנחם. יחקרו ב"ד אם לא חופשה לא יחייבוהו מיתה כאשת איש.

פסוק כג
וערלתם - לשון סתימה ואטימה והרחקה. ערלה אזנם. ערל לב. שתה גם אתה והערל.

פסוק כד
קודש הלולים - קדש כמעשר שני לאוכלו בירושלים ולהלל לבורא, שכן מצינו במעשר שני שיאכלוהו: במקום אשר יבחר למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים.

פסוק כה
להוסיף לכם תבואתו - לכך תזכו אם תעשו כאשר צויתי.

פסוק כו
לא תאכלו על הדם - לפי פשוטו: דבר הלמד מענינו.
לא תנחשו ולא תעוננו - אף זה יעשו כחקות הגוים שאוכלים על קבר ההרוג לשם מכשפות שלא ינקום, או מכשפות אחר כעין שאנו אומרים במסמר מן הצלוב. ורבותינו דרשוהו בכמה ענינים במסכת סנהדרין.

פסוק כט
להזנותה - זנות של פנויה להיות כקדשה.

פסוק לה
במדה - במדת קרקע.
ובמשורה - מדת הלח, כמו שאמרו: ומים במשורה תשתה.

פסוק לו
יהין - מדת הלח.

פרק כ

פסוק ט
דמיו בו - דמיו בראשו, הוא חייב עצמו מיתה.

פסוק י
את אשת רעהו - ולא עובד כוכבים.

פסוק יז
חסד הוא - כמו: פן יחסדך שומע. וכן: וחסד לאומים חטאת קלון לאומים ע"י חטאת. וכן תרגום יוסף: וחיסוד דעמא חטאוהי.

פסוק כ
ערירים ימותו - לא יניחוהו מהשמים להחיות להוליד בנים.

פרק כא

פסוק א
לנפש לא יטמא בעמיו - איש בעם הכהנים לא יטמא לנפש אדם. כמו: בתולה מעמיו יקח אשה, אבל אילו היה כתוב לעמיו היה משמע לא יטמא לעמיו. כמו שכתוב: לנפש לא יטמא. לאחיו ולאחותו לא יטמא להם - ולא נאמר בהם. גם יש לפרש בנפש הנמצא בעמיו לא יטמא.

פסוק ד
לא יטמא בעל בעמיו - שום בעל בעם הכהנים לא יטמא לאשתו.
להחלו - שהרי מתחלל מכהונתו (ולפי דברי חכמים, לא מטמא לאשתו פסולה וחללה, אבל מטמא לאשתו כשירה).

פסוק ה
לא יקרחוה - על מת. והוא הדין לישראל.

פסוק ז
וחללה - בת אותן שכתוב בהן ולא יחלל זרעו.

פסוק ט
ובת איש כהן - ארוסה. ומפורש בסנהדרין.

פסוק יח
חרם ושרוע - מפורש בבכורות .

פסוק כ
מרוח אשך - מעוך ביצים.

פרק כב

פסוק ב
וינזרו - מאכילת קדשים בטומאת הגוף.

פסוק ג
אשר יקרב - לאכול.

פסוק ח
נבלה וטרפה לא יאכל - אעפ"י שמליקת העוף הותרה להם, שדומה לנבלה.

פסוק י
וכל זר לא יאכל קדש - תרומה.

פסוק יד
כי יאכל קדש - תרומה.

פסוק טז
באכלם - הזרים.
את קדשיהם - תרומה.

פסוק כג
וקלוט - פרסותיו קלוטות.
נדבה תעשה - לבדק הבית.
ולנדר - לקרבן.

פרק כג

פסוק ב
אשר תקראו אותם מקראי קדש - אשר תזמנו אותם זמני קדש. כל לשון קריאה שאצל מועדים לשון קביעת זמן הוא, כמו: קרא עלי מועד. וכן התרגום: מערעי קדיש. ולשון כמקרה הכסיל.

פסוק יא
ממחרת השבת - ממחרת יום ראשון של פסח.

פסוק טז
מנחה חדשה - להתיר חדש במקדש כי הוא זמן בישול תבואה.

פסוק כב
ובקצרכם - ממחרת הפסח לאחר הקרבת העומר.

פסוק כד
זכרון תרועה - ע"י התרועה תזכרו למקום, כדכתיב: והרועתם בחצוצרות וגו' ונזכרתם וגו'.

פסוק כז
אך בעשור וגו' - בשאר ימים טובים הותרה מלאכת אוכל נפש ונאסרה מלאכת עבודה, אבל יוה"כ שהוא יום עינוי כל מלאכה אסורה כשבת.
והקרבתם אשה - כדכתיב באחרי מות ובפינחס.

פסוק לו
עצרת - עצירת מניעת מלאכה.

פסוק לט
אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי - אף על פי שראש השנה ויום הכפורים באים לזכרון [ו]לכפרה, אבל סוכות בא לשמחה ולהודאה על שמילא בתיהם כל טוב בימי אסיפה.

פסוק מ
וענף עץ עבות - קמץ הוא. כמו קָדוֹשׁ טָהוֹר. עָמוֹק. גָּדוֹל. כלומר: ענף של עץ מעובה הרבה.

פסוק מב
כל האזרח - אפילו אותן שיש להם בתים, ישבו בסכות.

פסוק מג
למען ידעו דורותיכם - פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר: חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך - באספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר. למען תזכרו - כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה - בלא יישוב ובלא נחלה ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ואכלת ושבעת ורם לבבך ושכחת את ה' וגו' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב לבלתי רום לבבו על בתיהם מלאים כל טוב, פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

פרק כד

פסוק ב
ויקחו אליך שמן זית זך - פרשה זו נשנית, לפי שהמנורה נוכח השלחן להאיר אל השלחן שעליו לחם הפנים שמפורש כאן, שכל זה מתיקון השלחן והמנורה. השמן להאיר, והפת לערוך.

פסוק יא
ויקב - הזכיר את השם ואח"כ בירכו.

פסוק טו
איש איש כי יקלל אלהיו - סתם בכינוי בלא פירוש שם המובהק. ומפרש השם המובהק יתברך שמו. ואחר כך מקללו.

פסוק טז
מות יומת - לפי פשוטו יש לפרש כן.

פסוק יח
ומכה נפש בהמה - ממיתה לגמרי.

פסוק כא
ומכה בהמה ישלמנה - חובל, אעפ"י שאינו ממיתה לגמרי.

פרק כה

פסוק א
בהר סיני - קודם שהוקם אהל מועד.

פסוק ב
ושבתה - לשון ביטול.

פסוק ג
ואספת - שלא תפקיר.

פסוק י
ושבתם איש [אל אחזתו] - לירושתו. כמו שמפורש לפנינו שהמוכר שדה חוזר לו בחנם ביובל.
ואיש אל משפחתו - עבד עברי חוזר חפשי ביובל.

פסוק יא
נזריה - גידולי ענבים שנשרו לא תבצרו. וכן ספיחים בתבואה.

פסוק יב
מן השדה תאכלו - ולא מן הנאסף אל הבית שאסור לאוספו.

פסוק טז
כי מספר תבואת - שעד היובל הוא מוכר לך ולא גוף הקרקע.

פסוק כא
לשלש השנים - לפי הפשט: זריעת ששית תפרנס ששית ושביעית. ושמיני יזרעו ויאכלו מתבואת ששית עד תחלת תשיעית, שיתפרנסו מתבואה הנזרעת בשמינית.

פסוק כד
גאולה תתנו לארץ - אם ירצה המוכר לפדותה לפני היובל.

פסוק כז
והשיב את העודף - מן השנים עד היובל, שלא אכל עדיין.
העודף - המעדיף תדע על שנים שאכל כבר.

פסוק לג
ואשר יגאל מן הלוים - כמו שנאמר: גאולת עולם תהיה ללוים, והוא ירצה לגאול ואין לו במה לגאול.
ויצא ממכר בית וגו' - כלומר: תשוב לו בחנם.

פסוק לד
ושדה מגרש - כמפורש באלה מסעי.

פסוק לט
עבדת עבד - לרדותו בפרך כעבד כנען.

פסוק מז
או לעקר - שנעקר מזה המלכות רחוק מארצכם, לא תושב ולא גר ולא גוי ואזרח.

פרק כו

פסוק א
משכית - מן שכה כמו מרבית מן רבה. ואיני מוצא לו חבר כי אם חברו עברו משכיות לבב - לשון ראיות לבבו, אף כאן אבן רואה שיש לו בה צלמים וציורים להסתכל בהן.

פסוק י
וישן מפני חדש תוציאו - מהגרנות למכור, כדכתיב: תוציא את כל מעשר תבואתך ונתת ללוי וגו'.

פסוק יג
מטת עלכם - כדכתיב: עשה לך מוסרות - היא הרצועה שקושרין בה העול של עץ הקרוי מוטות, לפי שמטה ומרכין את צואר השור.
קוממיות - כשהוסר העול זוקף את ראשו.

פסוק יח
שבע על חטאתיכם - כלומר: הרבה מכות על חטאתיכם. כמו: שבע יפול צדיק וקם ואור החמה יהיה שבעתים. והחזיקו שבע נשים.

פסוק יט
ושברתי את גאון עזכם - כדכתיב: בשברי לכם מטה לחם. וכדכתיב: גאון שבעת לחם היה לה. ובאגדה: היא בית המקדש, כדכתיב: הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם. ולפי הפשט: כמו שפירשתי, שכך מוכיח סוף המקרא: ונתתי את שמיכם וגו'.

פסוק כ
כחכם - כי האדמה לא תוסף תת את כחה לכם.

פסוק כא
ואם תלכו עמי קרי - מנחם פירש: לשון מניעה מגזרת הוקר רגלך. והבל הוא. כי הוקר מגזרת חטופי פ"א הפעל כמו הושב את אביך. מן אברם ישב. וקרי מן קרה. מגזרת אקרה בה. וזה פירושו: אם תלכו עמי במקרה ולא תדיר, כאדם שאינו הולך תדיר אצל בוראו.

פסוק כה
נקם ברית - שעברתם, כמו שכתוב למעלה: להפרכם את בריתי.

פסוק כו
עשר נשים - כלומר: הרבה, כמו זה עשר פעמים תכלימוני.
בתנור אחד - כי אשה אחת לא תוכל למלא את התנור פת.
והשיבו לחמכם במשקל - כי במשקל הביאוהו לתנור ובמשקל השיבוהו להאכילו לבעלים ובמשקל ובצמצום לחם צר ומים לחץ. כדכתיב: בן אדם הנני שובר מטה לחם בירושלים ואכלו לדם במשקל ובדאגה ומים במשורה. אף כאן כתיב: בשברי לכם מטה לחם - יאפה ויאכל במשקל.

ואכלתם ולא תשבעו - כי במשקל ובצמצום יאכלהו. וגם יש לומר שאותו לחם אף על פי שאוכל ממנו הרבה לא ישביע ויסעד האדם, כי מארה תמצא בו.

פסוק כח
ויסרתי - מן ייסר איש את בנו - יאמר ויסרתי. וכן ויסרו אותו. כן מן ישב, יאמר וישבו בך טירותם - ביחזקאל.

פסוק ל
על פגרי גלוליכם - כי בבית במותיכם תהרגו, כדכתיב בירמיה: כי אם גיא ההרגה וקברו בתוס' מאין מקום.

פסוק לב
ושממו עליה אויביכם - כשבאים לשבת בה, כדכתיב: כל עובר עליה ישום וישרוק על מכותיה.

פסוק לה
כל ימי השמה תשבות - כל שבעים שנה של גלות בבל. פירשו רבותינו: כנגד שנים שהיה לה לשבות ולא שבתה.
תשבות - מלאפום באתנחתא, אבל בלא אתנחתא, אז תשבת הארץ פתח. וכן וימת וינס באתנחתא כולם מלאפום. וַיָּמֹת, הים ראה וינס.

פסוק לו
מרך בלבבם - אינו לשון רך הלבב. ואל הרך לבי. כי המ"ם של מרך עיקר שהרי הניגון במ"ם. כמו אהל אוכל בכסף. וקראת לשבת עונג. ואין חבר כי אם בתלמוד בשחיטת חולין (מה, ב) נתמרך באלו טריפות.

פסוק לט
ימקו - מן נמקו חבורותי, כמו: מן נסע יסעו.

פסוק מב
וזכרתי וגו' - אם יכנע לבבם.

פסוק מג
והארץ תעזב - בחשבון ביטול שבועות שיתרצה ויכופר עונם. ואז - וזכרתי וגו'.
ותרץ - מן רצה כמו ויבן מן בנה. יען וביען במשפטי מאסו ואת חוקותי געלה נפשם. יען - במשפטי מאסו. וביען - את חקתי געלה נפשם.

פסוק מה
ברית ראשנים - אשר למענם הוצאתי אותם.

פסוק מו
בהר סיני ביד משה - שכן התחילה פרשת שמיטה: וידבר ה' אל משה בהר סיני. וגם גמר התוכחות האלה בשביל השמיטה הם כדכתיב: כל ימי השמה תשבות, כי כל מצות של פרשת בהר סיני בשמיטות ויובלות מדבר ושליחות עבדים וחזרת קרקעות, לכך נאמר כאן התוכחות של עבירות השמיטות בהר סיני, הכל בפעם אחת.

פרק כז

פסוק ב
כי יפליא - יבדיל, כמו לשון מפרש שהנודר צריך לפרש באיזה ענין הוא נודר וכמה הוא נודר.

פסוק ג
ערכך - שני הכפין כפל הוא, כמו שתאמר מאודם אדמימות מן לבן לבנונית.

פסוק ט
כל אשר יתן ממנו לה' - אם הקדישו סתם.
יהיה קודש - לקרבן ולא בדק הבית.

פסוק יא
ואם כל בהמה טמאה - של קדש שהוקדשה לקרבן ונעשה טמאה בעלת מום.
והעמיד את הבהמה לפני הכהן - ויביא בדמיה קרבן.

פסוק כ
ואם מכר - הגזבר לאיש אחר - לא יוכלו בעליה לפדותה עוד, אלא מתחלקת לכהנים ביובל לכהנים של אותו משמר.

פסוק כא
תהיה אחזתו - של מקדיש.

פסוק כד
לאשר קנהו מאתו - שהקונה אותו לא היה יכול להקדישו, אלא הפירות שיש לו בו עד היובל.

פסוק כו
לא יקדיש איש אותו - לקרבן אחר, כי הוא עצמו קדוש כבר לקרבן בכור.

פסוק כז

ואם בבהמה הטמאה - ממש יקדיש אדם. באותה יש פדיון ובבהמה טמאה ממש [דלעיל] פירשו חכמים שלמים כבעלי מומים, כמו שפירשתי.

פסוק כט

יחרם מן האדם - אדם שיתחייב מיתת בית דין, אין לו פדיון.

פסוק ל

מעשר הארץ - מעשר שני.